

ETNOGRAFİK ARAŞTIRMACININ DEĞERLERİ İLE ARAŞTIRMA YÖNTEM VE SONUÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Hikmet YAZICI^{1*}, Serpil REİSOĞLU¹, Fatma ALTUN¹

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, PDR Programı, 61335, Söğütlü/Akçaabat/Trabzon.

*Yazışılan yazar e-mail:hyaziciktu@gmail.com

Özet: Sosyal bilimler alanında niteliksel araştırma paradigmasına dayalı çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Niteliksel araştırma paradigması içinde yer alan kavram, değer ve yöntemlerin çoğu, etnografik araştırmalarla ilgidir. Antropologlar tarafından geliştirilmiş olan etnografik araştırma yöntemi, bazen antropolojik alan çalışması yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır. Etnografi; kültürel bir yapının bütünsel olarak, derin bir analizinin yapılması şeklinde tanımlanabilir. Eğitim alanında yapılan niteliksel bazı araştırmalarda, geleneksel antropolojik alan çalışmalarına oranla, veriler daha kısa sürede toplanmaktadır. Etnografik araştırmalarla ilgili bu tür sapmalar, bazı eleştirilerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eğitim alanında bu yöntemi kullanan araştırmacılar, etnografik araştırmaların yapılması için gerekli olan değer ve anlayışı kabul etmeden ya da dikkate almadan bu yöntemi kullandıkları için eleştirilmektedir. Antropologlar diğer davranışçı araştırmacılarından farklı olarak, etnografik teknikleri belli değerler sistemi içinde kabul ederler. Bu değerler sisteminin temel elementleri; fenomenoloji, holizm, ön yargısız oryantasyon ve içeriklendirmedir. Derleme niteliğindeki bu çalışmada özellikle eğitim alanında araştırmalar yapan etnografik araştırmacıların değerleri ile araştırma yöntem ve sonuçları arasındaki ilişkinin niteliği incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Araştırmacı, fenomenoloji, holizm, önyargısız oryantasyon, içeriklendirme.

The Relationship Between Ethnographer's Values and Research Method and Results

Abstract: Number of studies based on qualitative research paradigm has increased in the course of time. Most of the concepts, values methods within qualitative research paradigm are related to ethnographic research. The ethnographic research method developed by anthropologists is also known as anthropologic field study. Ethnography can be described as an in-depth and holistic analysis of a cultural system. In some educational qualitative studies, data are gathered within a short period comparing with traditional anthropologic field research. This drift related to ethnographic research led to some criticism. Especially educational researchers using this method are criticized since they employ this method without taking values and understanding of ethnographic research into consideration. As opposed to other behaviorist researchers anthropologists see ethnographic techniques as a system of values. Basic features of this system of values are phenomenology, holism, Non-judgmental orientation and contextualization. This study examines the quality of the relationship between educational ethnographer's values and research method and results

Key Words: Researcher, phenomenology, holism, nonjudgmental orientation, contextualization.

1. GİRİŞ

Davranış araştırmalarında başlangıçta pozitivist bilim felsefesine dayanan geleneksel yöntemler kullanılmaktaydı. Özellikle doğa bilimlerinden fizik alanında kullanılan bu yöntemlerle, insan davranışlarının da açıklanabileceği kabul edilmekteydi. Ancak zaman içinde geleneksel yöntem ve yaklaşımların insan davranışlarını açıklamada yetersiz kaldığı anlaşılmaya başlandı. Buna bağlı olarak yeni paradigmlar geliştirildi. Postpozitivist paradigma bunlardan biridir. Postpozitivist paradigma davranışların nitel, natüralistik ve subjektif yanlarına vurgu yapar. Bu paradigma kapsamında geliştirilen nitel araştırma modeli, son yıllarda davranış araştırmalarında yoğun olarak kullanılmaya başlandı. Niteliksel yaklaşımın kullanılmaya başlanması, araştırmacıların araştırma sürecindeki nesnellik ya da öznellikleriyle ilgili yeni tartışmaların ortaya çıkmasına yol açtı. Geleneksel araştırma yöntemlerinde, kendini araştırma sürecinin dışında tutan ve mümkün olduğunca objektif kalmaya çalışan araştırmacı rolü yerine, nitel araştırmalarda araştırmacı sürecin bir parçası haline geldi. Bu durum, araştırma sürecinin önemli bir öğesi haline gelen araştırmacının değerlerinin, çalışmalarını temellendirdiği araştırma yaklaşımının ilkeleri ile tutarlı olup olmadığı konusunu tartışma haline getirdi.

Bu çalışmada ölkemizde son yıllarda özellikle eğitim alanındaki araştırmalarda giderek artan bir yoğunlukta kullanılan nitel araştırmalardan etnografik araştırma perspektifi ile araştırmacıların değer ve yargıları arasındaki ilişkiler kuramsal bağlamda tartışılmaktadır. Bu tür çalışmaların ölkemizde henüz kısa sayılabilecek bir geçmişe sahip olması, araştırma bulguları üzerinde kapsamlı tartışmalar yapmayı ve bunları kuramsal yapı ile ilişkilendirerek tartışmayı sınırlandırmaktadır. Bu çalışma hazırlanırken, özellikle Borg ve Gall'ın [1] Educational Research adlı kitabından kapsamlı şekilde yararlanılmıştır.

2. NİTEL ARAŞTIRMA PERSPEKTİFİ

Etnografik araştırmaları da kapsayan nitel araştırmaların belli özellikleri vardır. Bu özellikler nitel araştırma yöntemlerini öğrenecek ya da kullanacak olan bireyler için zengin bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Aşağıda nitel araştırma yönelimine sahip olan ve farklı disiplinlerde çalışan araştırmacılarca kabul edilen on özellik özetlenmektedir [1]:

1. *Araştırmalar bütüncül (holistic) bir özelliği içermektedir ve doğal durumları ortaya çıkarmaya dönüktür.* Bu tür araştırmalarda araştırmacı, araştırma süreci ile ilgili olan bütün elementleri inceleme çabası içindedir. Etnografik araştırma kapsamında araştırmacı, çalışmanın yapıldığı durumun geçmişini, sosyal ve kültürel boyutlarını anlama çabasıdadır.
2. *İnsanlar temel veri toplama aracıdır.* Niteliksel araştırmacılar gözlemlerle elde edilecek olan verilerin, kağıt-kalem testleri gibi ölçme araçlarından elde edilecek olan verilerden daha çok tercih edilmesini gerektiğini vurgular.
3. *Niteliksel yöntemleri vurgulama.* Niteliksel araştırma yöntemlerinin araştırma süreci ile ilgili gerçeklerin ortaya çıkarılmasında daha uyumlu ve işlevsel olduğu düşünülmektedir.
4. *Yansız örneklem seçimine karşı amaca dönük örneklemin kullanılması.* Araştırma sürecinde bazen olağan dışı bazı durumların ortaya çıkması söz konusu olabilir. Ancak etnografik araştırmalarda bunlar çoğunlukla göz ardı edilir ve bunlar yansız seçilen örneklem içinde bir anlam ifade etmeyebilir. Oysa niteliksel araştırmalarda bunların belli anlamları vardır ve bunlar gerçeğin farklı boyutları olarak değerlendirilir. Bu nedenle niteliksel araştırma sürecinde daha çok belli grupların seçimi ve bunlar üzerinde araştırma yapılması söz konusudur.
5. *Tümevarımsal veri analizi.* Tümdengelimsel analiz yerine, tümevarımsal analiz yöntemi kullanılır. Niteliksel araştırmacılar, önce verileri toplama daha sonra da bu verilere dayalı olarak geneli anlama çabası içindedirler.
6. *Araştırma deseninin araştırma süreci gibi düzenlenmesi.* Niteliksel araştırmalarda, araştırmacı araştırma desenini son derece esnek ve değişmeye müsait olarak hazırlar. Bu düzenleme başlangıçta tahmin edilemeyen bazı verilerin daha sonra araştırma desenine adapte edilmesini kolaylaştırır.
7. *Araştırma sonuçlarının yorumlanmasında araştırmaya katılan bireylerin durumu rol oynar.* Niteliksel araştırmalarda araştırmacılar genellikle, gerçeğin bireylerin referans çerçevesine dayalı olarak yeniden nasıl yapılandırıldığı üzerinde dururlar. Bireylerin gerçeğe ilişkin referanslarında belirgin farklılıklar olabilir. Bu nedenle bu tür farklılıkların araştırma verilerinin yorumlanmasında göz önünde bulundurulması gerekir.
8. *Sezgisel iç görülerden yararlanmak.* Çoğu araştırmacı araştırma durumlarıyla ilgili olarak belli sezgiler ya da iç görüler geliştirirler.

9. *Sosyal süreçleri vurgulamak*. Niteliksel araştırmalarda sosyal süreçler ve anlamlar üzerinde durulur. Çünkü bu araştırmalara katılan bireylerin sosyal durumlara ilişkin yüklemeleri-atıfları (attribute) vardır.
10. *Temellenmiş (grounded) kuram geliştirme*: Araştırmacının gözlemlerine ve diğer verilere bağlı olarak kuram geliştirme çabası içine girmesi söz konusudur.

3. ETNOGRAFIK ARAşTIRMALARIN PERSPEKTİFI

Nitel paradigma içinde yer alan etnografik araştırmalar, bireyleri, bireylerin davranışlarını ve davranışların kültürel ya da simgesel yönlerini tanımlamak için kullanılır [2]. Etnografi, etno (insan) ve grafi (tanımlamak, tasvir etmek) kelimelerinden oluşan, davranışları doğrudan gözlemeyi ve bu gözlemlere bağlı olarak tanımlamayı esas alan araştırma biçimidir. Bu araştırmalarda gözlenen grup yeleri ile doğrudan bağ kurulur ve davranışlar kültürel bağlam ile ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılır [3].

Niteliksel araştırma paradigması içinde yer alan kavram, değer ve yöntemlerin çoğu, etnografik araştırmalarla ilgilidir. Antropologlar tarafından geliştirilmiş olan etnografik araştırma yöntemi bazen, *antropolojik alan çalışması yaklaşımı* olarak da bilinir. Etnografi; kültürel bir yapının bütünsel olarak, derin bir analizinin yapılması şeklinde tanımlanabilir [1]. Etnografik yöntem içinde en çok kullanılan tekniklerden biri katılımcı gözlemdir (participant observation). Katılımcı gözlem ile araştırmacı gözlediği grubun bir yesi gibi davranarak uzun süre yaptığı gözlemleri kaydeder. Katılımcı gözlemin belli koşul ve ortamlarda uygulanması söz konusudur. Eğitimle ilgili araştırmalarda genellikle katılımcı gözlem tekniği kullanılmaz. Bunun yerine katılımcı olmayan gözlem tekniği (nonparticipant observation) kullanılarak, bireylerin davranışları ve etkileşimleri ile ilgili bilgiler kaydedilmeye çalışılır.

Etnografik araştırma yöntemlerinin eğitim araştırmalarında kullanılması bir tartışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu tartışma daha çok verilerin toplanma süresi ve buna bağlı olarak araştırmacıların sahip oldukları değerlerle ilişkilidir. Eğitim araştırmalarında verilerin kısa sürede toplanması, bazı araştırmacılarca geleneksel antropolojik araştırma perspektifinden bir sapma olarak değerlendirilmektedir. Bu tür sapmalar, etnografik araştırmaların yapılması için gerekli olan değer ve anlayışı kabul etmeden, bu yöntemi kullandıkları için, özellikle eğitim alanındaki araştırmacıların antropologlar tarafından suçlanmasına yol açmıştır [1].

Etnografik yöntemleri kullanan eğitim araştırmacılarının sahip oldukları değerler bu açıdan önemli hale gelmektedir. Çünkü etnografik araştırmacının değerleri, kullandığı yöntemler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlar arasında ilişki olduğu düşünölmektedir. Etnografik yöntemlerin son yıllarda yaygınlaşması ve bu yöntemleri kullanmaya başlayan araştırmacıların geleneksel araştırma yöntemleri anlayışını terk etmemesi gibi durumlar, tartışmanın bir başka yanını oluşturmaktadır. Geleneksel araştırma yöntemleri araştırmacıların değer, inanç ve duygularını araştırma sürecinin dışında tutarlar. Oysa etnografik araştırma perspektifi araştırmacıların belli değere sahip olmaları gerektiğini vurgular. Bu değerler sisteminin temel elemanları aşağıda belirtilmektedir [1].

3.1.Fenomenoloji (Phenomenology):

Araştırmacı üzerinde çalıştığı gruba dönük bir bakış açısı geliştirmelidir. Dünyaya ait öznel deneyimler, öznel deneyimin içeriğinden ve formundan etkilenir. Husserl, gözlemcinin öznel deneyimi saf olarak kavrayabilmesi için, önceki deneyimlerini parantez içine almaması gerektiğini savunur. Sosyal bilimlerin inceleme nesnesi (insanlar ve onların sosyal gerçekliği) doğa bilimlerinin inceleme nesnesinden tamamen farklıdır. Bu görüş doğa ve toplumun aynı yöntemlerle inceleyebileceği görüşünü de reddeder. Sosyal gerçeği anlama bireylerin deneyimleri üzerine temellendirilir [4]. Fenomenolojide öznel bilincin önemine inanılır ve bilincin bilgi sağlayacağı bir yapı olduğu kabul edilir [5].

Fenomenolojistler bireyin, düşüncelerini, duygularını algılamalarını ve dünyayı anlamlandırmalarını anlamaya çalışırlar. Fenomenolojik yaklaşımın belli varsayımları vardır [6]:

1. Algılanan gerçek, objektif gerçek, olay ya da durumdan daha önemlidir
2. Amaç bireyin deneyimlerini ve eylemlerini onun niyetleri, hedefleri ve anlamlandırmaları içinde açıklamaktır.
3. Çoklu bakış açısı esastır.
4. Bireylerin algılamaları onların örtük varsayımları ile ilişkili olabilir

Fenomenolojik bakış empati kavramına vurgu yapar. Empati en basit tanımla karşıdaki bireyin duygu ve düşüncelerini anlayabilme becerisidir. Empati ile davranışların içsel referans kaynakları anlaşılmaya çalışılır. Empati becerisinin eksikliği öznel bilgiye ulaşmayı engeller ve dışsal bilgi kaynaklarına vurgu yapar.

3.2. Holizm:

Araştırmacı genelde niceliksel araştırmalarda görülen karmaşık bir durumun birkaç elementi üzerinde odaklaşma yerine, daha geniş ve bütün durumları algılama çabası içinde olmalıdır. Bütüncü bakış (holizm) ise sistemin tek tek öğelerinden çok, öğeler arasındaki ilişkiler, sistemin işlevi ve süreçler üzerinde durur. Bu bağlamda, olayları ve olguları öngörülebilir bütün boyutlarıyla ele alıp, açıklamaya çalışan bir yaklaşımı ifade eder [7].

3.3. Önyargısız oryantasyon (nonjudgmental orientation):

Yargılar, hipotezler ve yanlış anlayışlar, araştırmacının gözlemlerini çarpıtır. Bunların araştırma sonuçlarını etkileme özelliği vardır. Araştırma sonuçlarına bireyin değerler sisteminin etkisinden arındırılması gerekir.

Ön yargı yanlılığı ortaya çıkarır. Özellikle sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda yanlılığın pek çok kaynağı bulunabilir. Araştırmacıların yanlış davranışları içsel ya da dışsal nedenlere bağlı olabilir. Bu süreçte içsel faktörler ön yargısız oryantasyonu daha fazla etkileyebilir. Değer, inanç ve tutumlar içsel faktörler arasında gösterilebilir.

Bireylerin ön yargıları işlevsel olmayan davranışların ve dolayısıyla araştırma anlayışının ortaya çıkmasına yol açar. Psikoloji alanı içinde Albert Ellis tarafından irrasyonel inançlar, Beck tarafından ise otomatik düşünceler olarak tanımlanan bu tür yargılar, davranışların algılanması ve değerlendirilmesini olumsuz yönde etkiler. Bu tür çarpıtmalar, olay ya da durumlarla ilgili keyfi çıkarımlar yapma, seçici şekilde algılama, genelleme, abartma ve küçümseme gibi sonuçların ortaya çıkmasına yol açar. Bu tür yargılar araştırma sürecini ve bu süreçte toplanan verilerin niteliğini önemli ölçüde zedeler.

3.4. İçeriklendirme (contextualization):

Araştırmadan elde edilen bütün veriler sadece onların toplandığı çevreye dayalı olarak içeriklendirilmeli ve tartışılmalıdır. İnsan davranışı, meydana geldiği ortamdan oldukça etkilenir. Bu yaklaşım "bireylerin düşüncelerini, duygularını ve eylemlerini yorumladıkları çevreyi anlamadan insan davranışlarını anlamamanın imkânsızlığını ileri sürer.

Geleneksel araştırmacı, ampirist bir bilim adamı olarak kendisini bilgi toplamanın en önemli kaynağı olarak görür. Oysa katılımcı gözlemci için en önemlisi gözlediği bireylerin yorumlarıdır. Duygu, düşünce ve eylem olgularını bilmek, bunların gerçekleştiği çevreyi bilmeden yetersiz kalır [8].

4. ETNOGRAFİK ARAŞTIRMALARIN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Etnografik araştırmaların belli avantaj ve dezavantajları vardır. Bunlar kısaca řu şekilde sıralanabilir [1]. Avantajları řu şekilde sıralanabilir.

1. Bu tür araştırmalar aylar boyu sürdüğü için oldukça kapsamlı veriler elde edilir. Eğitim araştırmaları için boylamsal bir perspektife sahiptirler. Sadece şimdiki problemleri açıklamazlar bunları belli bir süreç içinde ele alırlar.
2. Diğer araştırma yöntemlerine oranla bu tür araştırmalarda yeni iç görü-
re ve hipotezlere ulaşılır.
3. Doğal durumlardan elde edilen gözlemsel veriler sonucunda, güçlü teori ve hipotezler geliştirilir.
4. Gözlemciler araştırmaya herhangi bir özel hipotezle başlamadığı için, herhangi bir olguyu gözden kaçırmaya olasılıkları son derece düşüktür.

Etnografik araştırmaların dezavantajları aşağıdaki şekildedir:

1. Etnografik yöntemle elde edilen verilerin açık ve tam olarak kaydedilmesi için, araştırmacının son derece deneyimli ve dikkatli olması gerekir. Araştırmacı, sosyoloji ya da antropoloji alanında ciddi düzeyde bir eğitim almış olsa bile, gözlemsel yöntemleri nasıl kullanacağı konusunda, eğitmeye ihtiyaç duyabilir.
2. Araştırmacının çalıştığı çevreyi anlayabilmesi için, saatlerce gözlem yapması gerekebilir. Çoğu etnografik araştırmalar aylarca, hatta iki-üç yıl gibi sürelerde devam etmesi söz konusu olabilir. Bu gereklilik orijinal çalışmaların yapılmasını ve bunlara benzer çalışmaların diğer araştırmacılar tarafından yapılmasını pahalı hale getirmektedir.
3. Gözlem kayıtları son derece uzun olabilir. Bu nedenle bunların tanımlanmasında ve yorumlanmasında bazı güçlüklerle rastlanabilir.
4. Gözlemler sübjektif bir nitelik taşıdığı için bunların geçerliliğine ilişkin sorunlar da yaşanabilir. Araştırmacının eğilimleri gözlem sonucuna karışsa verilerin doğruluğu olumsuz yönde etkilenir.
5. Gözlemin yapıldığı ortam içinde gözlenen bütün davranışları kaydetmek mümkün değildir. Bu nedenle gözlemci hangi verileri kaydedeceği hangi verileri atlayacağı konusunda dikkatli ve çabuk karar verebilmelidir.

6. Gözlemci araştırmayı yaptığı çevre içinde aktif bir katılımcı durumundadır. Bu durum rol çatışmasına ve duygusal etkilenmeye neden olabilir. Bu da toplanan verilerin geçerliğini azaltıcı bir unsurdur.

5. SONUÇ

Etnografik araştırma perspektifi araştırma sürecinde fenomenolojiye, içeriklendirmeye, holizme ve ön yargısız oryantasyona önem verir. Bunları etnografik araştırmacının sahip olması gereken değerler olarak görür. Bu değerlere sahip olma ile araştırma yöntem ve sonuçları arsında ilişki vardır. Özellikle sosyal bilimlerde ve buna bağlı olarak eğitim alanında yapılan etnografi araştırmalarının bu anlamda önemli kısıtlıklar taşıdığı söylenebilir. Çünkü etnografik yaklaşımın önem verdiği uzun süreli gözlemin özellikle eğitim araştırmalarında yeterince uygulanmadığı bilinen bir durumdur.

Etnografik araştırmacının sahip olması gereken değerleri nasıl kazanacağı, bunun için bir eğitimden geçip geçmeyeceği bu süreçte sorulması gereken temel sorulardır. Akademik süreç içinde çalışmalarını sürdüren araştırmacıların, araştırma yöntem ve teknikleri konusunda belli bilgi ve becerilere sahip oldukları bilinmektedir. Bu bilgi ve beceriler genelde lisans ve lisansüstü dersler kapsamında öğretilen teorik konularla sınırlı kalmaktadır. Bu süreçte araştırmacıların değerleri üzerinde kapsamlı bir eğitimin verildiği söylenemez. Başka bir ifade ile araştırmacılar daha çok geleneksel yaklaşımların beklentilerine uygun bir anlayışla eğitilmektedir. Bu beklentiler, teknik bilgi ve donanım ile ilişkilidir. Niceliksel bir araştırmacı araştırma desenini nasıl oluşturacağı, işlem basamaklarını nasıl şekillendireceği, hipotezleri nasıl belirleyeceği, verileri nasıl toplayıp analiz edeceği konusunda eğitilir. Bir kişisel değer eğitime tabii tutulmaz. Oysa etnografik araştırmacının empatik olması, olaylara bütüncül bakabilmesi ve ön yargısız bir oryantasyona sahip olabilmesi için eğitimden geçmesi gerekebilir.

Ülkemizde nitel ve nicel araştırma yönelimine sahip olanların fenomenoloji, ön yargı ve holistik bakış açısı gibi konularda farklı özelliklere sahip olup olmadıkları bilinmemektedir. Bu konu üzerinde araştırmalar yapılmamıştır. Öncelikli olarak bu tür farklılıkların belirlenmesine ve buna bağlı olarak özellikle etnografik araştırma paradigmasını benimseyenlerin bu becerileri kazanmaya dönük eğitimlerden geçirilmesi önerilmektedir.

6. KAYNAKLAR

- [1]. Borg, W.R. &Gall, M. D., 1989. *Educational Research*. London: Longman Group.
- [2]. Karakaya, İ., 2009. Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Ed. A.Tanrıöğen). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayınları.
- [3]. Büyüköztürk, ř., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, ř., Demirel, F., 2008. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem AYayınları.
- [4]. Kuş, E., 2009. *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayınları.
- [5]. Balcı, A., 2001. *Sosyal Bilimlerde Araştırma. Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- [6]. Barker, C., Pistrang, N., Elliott, R., 2002. *Research Methods in Clinical Psychology*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- [7]. Aygün, B., Mutlu, A., 2006. *Ekolojik Toplumun Organik Toplumla İlişkisi Üzerine*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 4-35.
- [8]. Wilson, S., 1977. The use ethnographic techniques in educational research. *Rewiew of Educational Research*, 1, 245-265.